

Na de slechte economische jaren in Nederland die uiteraard ook niet aan het Rijnmondgebied voorbij gingen, is er nu weer sprake van een licht herstel. Om de situatie te analyseren vond Rijnmond Business het tijd om een 'Ronde Tafel' bijeenkomst in het gastvrije Novotel Brainpark Rotterdam te houden met een aantal deskundigen over de verwachte economische ontwikkeling van de regio Rotterdam. Het Rijnmondgebied, met zijn bloeiende haven economie, werd ook in een wat breder perspectief bekeken en afgezet tegenover de voortgang in de andere delen van ons land, maar ook binnen Europa en mondiaal.

*Bedrijven in Rijnmondgebied tonen meer durf*

## 'ONDERNEMEND ROTTERDAM VOELT



Vanaf links: Kees van Paridon (hoogleraar economie Erasmus Universiteit), Arnold Vredenburg (partner Deloitte), Alfred Busink (Procount Accountants), Arjen van Klink (Rabobank Rotterdam), Pieter Liekens (Liekens & Co), Iris Brik (Finetuning), Jan van der Vorm (Vorm Advies International), Koos van de Linde (v.d. Herik & Verhulst advocaten), Gerard v.d. Klaauw (ING Bank), Paul Tilleman (ABN AMRO) en Kees van 't Zelfde (Rijnmond Business).

**A**ls gespreksleider trad op prof. dr. Kees van Paridon, voorheen werkzaam bij het Centraal Planbureau, de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid en als bijzonder hoogleraar aangesteld met betrekking tot de Duits/Nederlandse betrekkingen. Momenteel is hij al enige jaren hoogleraar economie aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam. Aan de ontbijttafel schoof verder aan Arnold Vredenburg (partner bij Deloitte) die de kar trekt bij de fiscale praktijk in de regio en daarvoor werkzaam was bij de Belastingdienst. Van ABN-AMRO was Paul Tilleman, die op

het Advieskantoor Rotterdam-Zuid verantwoordelijk is voor de bediening van het zakelijke segment, en dan vooral de havensector, aanwezig. De collega bank ING vaardigde Gerard van der Klaauw, de districtsdirecteur Rotterdam, af. Hij is expliciet verantwoordelijk voor het MKB in het Rijnmondgebied. Dr. Arjen van Klink vertegenwoordigde de Rabobank Rotterdam en richt zich als adviseur op de strategie en innovatie in het bedrijfsleven. Pieter Liekens AA leverde als bestuursvoorzitter van Liekens & Co, accountants en belastingadviseurs, zijn bijdrage aan het gesprek.

Voor hij zich in de accountantswereld stortte, was hij als directeur actief bij diverse ondernemingen. Koos van de Linde zat als advocaat van Van den Herik & Verhulst, gevestigd in de 'Wilhelminatoren' in Rotterdam, aan tafel. Mr. Diederik van Dommelen verleende als fiscalist namens ProcewaterhouseCoopers zijn medewerking. Hij is vestigingsdirecteur van het Rotterdamse kantoor. Aan het rijtje fiscalisten kon ook nog Alfred Busink FB worden toegevoegd. Hij is - als één van de zes partners - belastingadviseur bij Procount Accountants (dat vijf vestigingen heeft) in Ridderkerk. Als enige



vrouw was Iris Brik FFP, wél met stropdas, aanwezig. Zij is directeur van Fine Tuning, haar bedrijf is gespecialiseerd in onafhankelijke financiële planning, waarbij de focus met name op de directeur-groootaandeelhouder (DGA) gericht is.

#### Meer durf

Ten aanzien van het aantrekken van de econo-

dienstverlening beslaan echter een even groot bestanddeel en het is de vraag hoe die sectoren zich verder gaan ontplooiën. "Met name de ontwikkeling bij die dienstverlening is van wezenlijk belang", stelt Tilleman van de ABN-AMRO. "Daar zitten groeipotenties, afhankelijk van de houding van de consument en de werkelijke investeringsbereidheid in ons land. Als die elementen een gunstig verloop kennen,

steeds naar de Europese landen en in dat opzicht is de ontwikkeling van de EU - en de landen die aansluiting zoeken - van groot belang. "Er is pas een handelsdelegatie naar Turkije gegaan en die zijn daar 'geschrokken' van de enorme activiteiten die in dat land plaatsvinden," vertelde Van der Klaauw. "Wij zullen met de Europese landen zaken moeten doen om mee te blijven tellen. Dat is niet alleen een

# DAT ER EEN OPLEVING AANKOMT'

mie plaatsten diverse deelnemers toch wel wat kanttekeningen. Liekens ziet naast de goede ontwikkelingen in de haven de positieve effecten vooral in de dienstensector, maar zeker niet in de zware industrie. Van der Klaauw constateert voldoende durf bij de ondernemers, maar hij voegde daar aan toe dat er nog hard gewerkt moet worden om het tij te doen keren. "Men investeert duidelijk meer en wij anticiperen daar als bank ook beter op." Veel ondernemers, vooral in het MKB, zitten volgens Liekens na de magere jaren met uitgeholde eigen vermogens. "Het is daardoor ook heel lastig om risicodragend kapitaal aan te trekken. Verder zie je dat de bruto marges structureel zijn gedaald. Daarom zie ik ook geen enkele reden om te gaan juichen voor het MKB. Bij de grotere bedrijven zie je wel winststijgingen, maar dat komt veelal door betere resultaten bij de buitenlandse vestigingen." Over het algemeen zien de deelnemers wel de tendens naar betere tijden en bestaat er ook meer optimisme. Maar van een doorbraak is nog geen sprake. "Ik zie dat de bedrijven die een groeistrategie hebben nu meer armslag krijgen", aldus Vollebregt. "Dat zijn ook de ondernemingen die bij ons de afgelopen jaren advies hebben ingewonnen en die raadgevingen nog even in de ijskast hadden gezet onder het motto 'nu even niet'. Ondernemend Rotterdam voelt dat er een opleving aan zit te komen."

#### Binnenlandse economie

De bedrijven die zich op het buitenland - vooral het Verre Oosten - richten, hebben het in de afgelopen periode duidelijk beter gedaan. Het is echter heel belangrijk om te zien hoe de binnenlandse economie zich gaat ontwikkelen. Het Rotterdamse gebied is globaal voor dertig procent afhankelijk van de overslag, handel, transport en communicatie. De industrie en

komt er de nodige groei in het Rotterdamse gebied. Dat wij in ons gebied ook sterk afhankelijk zijn van de groei elders is duidelijk."

#### Havenverbonden bedrijven

De havenverbonden ondernemingen kijken positief naar de toekomst. "Je zult een tweedeling zien tussen de bedrijven die gelinieerd zijn aan de haven en de ondernemingen die afhankelijk zijn van de consument in Rotterdam", merkte Arjen van Klink van de Rabobank op. "Dat deel heeft het moeilijk en dat zal naar mijn idee ook nog zo blijven. In sommige wijken van de stad is de koopkracht van de mensen er met enkele tientallen van procenten op achteruit gegaan." Maar de MKB-bedrijven die niet in detailhandel zitten, zullen eveneens niet profiteren van het 'China-effect'. Die zijn meer afhankelijk van de algemene bedrijvigheid in Nederland. De 'hausse' van faillissementen is nog niet voorbij. Dat neemt niet weg dat er naast de bedrijven, die noodgedwongen moeten stoppen, er een opleving is ontstaan. Daarvan kunnen zij echter niet meer profiteren.

#### Europese Unie

Het is voor veel ondernemers, ook relatief kleine, noodzaak om over de grenzen te kijken. En dat gebeurt dan ook. Maar er wordt vooral gedacht aan de lagere kosten en veel minder aan de klantvraag die er is. Het bedienen van de consument in het buitenland vraagt ook een bepaalde schaalgrootte. Naar de idee van Liekens liggen de loonkosten in Nederland nog steeds te hoog en is de inflexibiliteit een andere nadelige factor. "Je ziet echter dat steeds meer kleinere bedrijven delen van hun organisatie elders in Europa onderbrengen om te overleven en hun kansen te pakken."

Meer dan de helft van onze export gaat nog

kwestie van durven maar vooral moeten. In Nederland wordt er wel erg veel gepraat, maar de uitvoering - denk aan de Tweede Maasvlakte - laat veel te lang op zich wachten." Brik waarschuwt voor een vertekend beeld. "In de Oostbloklanden komt men als het ware vanaf het nulpunt en dan liggen de groeicijfers al snel erg hoog." Busink merkte en passant op dat de lonen ook daar flink stijgen.

#### Positie Rotterdam

Interessant is uiteraard om te volgen hoe de regio Rotterdam zich in de magere jaren staande heeft gehouden. Positief wordt er gereageerd op het kordate optreden van het Rotterdamse College dat heeft gezorgd voor meer veiligheid, initiatieven heeft ontplooid en de stad een duidelijke 'upgrade' meegeeft.

Van Klink constateert dat Rotterdam minder profiteert van de hoogconjunctuur, maar tevens minder last heeft van slechte tijden. "De afgelopen twee jaar is de economische situatie in vergelijking met de rest van Nederland daardoor minder verzwakt. De haven biedt een bepaalde basis en die verandert door de globalisering niet. Als de economie aantrekt, blijkt echter dat we te weinig zakelijke dienstverlening in huis hebben." De dalers dalen harder dan de rest van Nederland blijkt uit een regionaal ING-onderzoek. "De verhouding ten opzichte van de andere delen van ons land zijn wel wat





beter geworden”, voegde Van der Klaauw daar aan toe. “Over het geheel is de situatie echter licht negatief.” Tilleman verwacht het komende jaar een lichte binnenlandse groei waar de dienstverlening van zal profiteren. “Maar als de economie in de VS - zoals verwacht wordt - terugvalt, is dat nadelig voor de Rotterdamse haven.” Busink merkt bij zijn klanten uit het MKB dat er vertrouwen is ten aanzien van de ontwikkelingen; vooral ten aanzien van de toename van de bestedingen. Het CPB gaat in de recente berekeningen ook heel optimistisch uit van een economische groei van 2,5 procent. De koopkrachtverbetering is ingezet op 1,25 procent. Heel belangrijk is dat het vertrouwen toeneemt en deze cijfers kunnen daartoe de nodige impulsen bieden.

### Problemen

De vraag waarom het met veel starters misgaat, wordt beantwoord door Van de Linde. “Men heeft te weinig vlees op het bot en als het een aantal jaren slecht gaat, is een faillissement het gevolg.” Van der Klaauw vindt over het algemeen dat er te weinig visie aanwezig is en het ‘echte’ ondernemerschap veelal ontbreekt. “Ik heb het gevoel dat de goede ondernemers altijd wel overleven. En je zult toch in ieder geval een goed plan op tafel moeten leggen om kans van slagen te hebben.” Het aantal mensen dat voor zichzelf begint is vrij groot. “Dat zijn vooral ZZP’ers en dat wordt door de strikte regelgeving ingegeven”, aldus Brik. “Dat zorgt tevens voor een barrière om werknemers in dienst te nemen.” En van die wat grotere ondernemers moet je het toch hebben om een positieve bijdrage te bewerkstelligen in de economische structuur. “Van de tien businessplannen zijn er hooguit twee waarmee wij de kans op slagen groot achten”, vulde Van Klink aan. “Je moet starters, ook vanuit andere gebieden, met een

goed verhaal hebben. En dat blijkt bijvoorbeeld een manco bij het project rond de kansarme zones.”

### Stimuleren

Nederland heeft de kans om via het onderwijs het ondernemerschap te stimuleren te lang laten liggen. Het interesse kweken, maar ook het opleiden en begeleiden van ondernemers is essentieel. De deelnemers aan de conferentie constateren wel een geleidelijke ommekeer, maar deze gaat nog lang niet ver genoeg. Je hebt kennis en visie, die ontwikkeld kunnen worden, nodig die het in de markt zetten van het bedrijf meer kans op succes biedt. Dat ondernemerschap ook in de genen moet zitten, ontken niemand.

“Je ziet dat bedrijfjes die het goed doen en ook nadenken over hun strategie voor de toekomst, er wel uitkomen,” merkte Liekens op. De banken gaven allen aan dat voor hen ook een taak is weggelegd om de ondernemer te wijzen op product vernieuwing en een vernieuwende aanpak om de concurrenten de baas te blijven. Je moet de sleutel naar iets nieuws, een nieuwe weg, vinden en niet alleen proberen te overleven. Het is wel triest om te constateren dat het erg lastig is om bij EZ geld te verkrijgen om meer mogelijkheden te hebben bij het succesvol uitwerken van een goed plan. Het bureaucratische gedoe vormde in zijn geheel bij de gesprekspartners een ‘hot item’.

### Regelgeving

De meeste deelnemers, ondermeer verwoord door Van Dommelen, klaagden over de enorme hoeveelheid regels die het ondernemen belemmert. Van Klink benadrukte echter dat de ondernemers ook eens moeten kijken naar de toegevoegde waarde die zij zelf aan het bedrijfsleven kunnen en moeten geven. En het innovatievermogen moet veel meer aandacht krijgen. Die zaken vind ik

even belangrijk als het klagen naar de overheid toe over de regelgeving die inderdaad een handicap vormt. Er kan best nog een tandje bij.” Van Dommelen is het met deze opmerking niet eens. “Er worden gewoon teveel regels onnodig bij verzonnen.” Dat er minder bedrijven naar Nederland komen, heeft volgens Busink niet alleen te maken met de loonkosten, maar eveneens met de lastige regelgeving. “Lieken voegt daar nog aan toe dat ook de controles en sancties ten aanzien van de naleving van de regels heel sterk zijn verscherpt. “Die overvloedige regelgeving lijkt wel ingesteld om zoveel mogelijk geld bij de ondernemers weg te halen”, merkte Brik op. “Alle lust om te ondernemen wordt weggenomen.” Van de Linde neemt wel een bepaalde hypocratie waar. „Men zoekt altijd grenzen van de regels op en vervolgens schreeuwt men moord en brand als er nieuwe regelgeving komt om de mazen te dichtten.”

### Hoge productiviteit

“Het is een misverstand om de te denken dat de productiviteit van de Nederlandse werknemer per gewerkt uur lager ligt dan elders”, meldde voorzitter Van Paridon. “Er zijn weinig landen aan te wijzen die het in de wereld beter doen. Per gewerkt uur staan wij met België en Frankrijk aan de top. We zijn echt productiever dan de VS. Alleen ten aanzien van het aantal gewerkte uren kun je door de vele vakantieperiodes en korte werkweken kanttekening plaatsen. In Japan wordt nog gemiddeld 2200 uur per jaar aan arbeid besteed, terwijl dat in Nederland op rond de 1600 uur uitkomt. Wij hebben een heel grote waarde toegekend aan vrije tijd. En onze deeltijdarbeid ligt veel hoger dan elders in de wereld.”

Wellicht moeten we ook niet te somber zijn nu we constateren dat we op allerlei fronten worden voorbij gestreefd door met name de Aziatische landen. “Heel lang hebben we gedacht dat Japan op economisch gebied de VS zou inhalen”, stelt Van Paridon. “Zij blijken heel goed te zijn in het kopiëren, maar bleken uiteindelijk toch niet in staat om zelf de leiding te nemen wat betreft de economische ontwikkelingen. En het is de vraag of China op den duur niet met hetzelfde euvel te maken krijgt. Dat neemt natuurlijk niet weg dat het essentieel is dat wij onze kenniseconomie volop inzetten, in de enorme concurrentiestrijd, voor het welzijn van Nederland.” ■



TEKST: JAN VAN DER VORM/  
VORM ADVIES INTERNATIONAL  
FOTOGRAFIE: JAN FÄHMEL VAKFOTOGRAFIE